

Geuzenkenteken Taxandriamuseum

De woelige 16de eeuw en de geuzen

In de 16de eeuw was de rooms-katholieke kerk in verval. De geestelijken leidden een weinig voorbeeldig leven. Ze lieten zich benoemen in de ambten waaraan de grootste vergoedingen verbonden waren. Sommigen hielden er een concubine op na en verwaarloosden de eredienst. Van verschillende kanten reageerden overtuigde gelovigen op deze problematische kerkelijke toestanden. De hervormingsbewegingen van de Duitse augustijnernonnik Maarten Luther (1483-1546), de lutheranen, en de Franse Johannes Calvijn (1509-1564), de calvinisten, vonden ruime aanhang in de Nederlanden. Ook de Friese pastoor Menno Simonsz (1496-1561) had grote invloed. Hij verkondigde een leer die beïnvloed was door de wederdopers of anabaptisten. Hij verwierp de kinderdoop, de plicht tot krijgsdienst of staatsdienst (karweien) en legde de nadruk op persoonlijke vrijheid. Hij verwierf een grote aanhang onder de armen. Nadat zij door de kerk tot ketters veroordeeld waren, bleven zij hun geloofsverkondiging toch trouw. Zo lagen ze aan de basis van het protestantisme.

Daarnaast was een groot deel van de bevolking van het platteland en van de steden verpauperd en leefde in het grootste bijgeloof. De hoge adel trachtte de centraliserende politiek van de keizer en/of koning tegen te werken.

Na de troonsafstand van Karel V in 1555 nam Filips II de macht over de Nederlanden over. Door harde maatregelen wou hij het katholieke geloof herstellen. Om zijn oorlogen te financieren, noodzakelijk om zijn suprematie in Europa veilig te stellen, werden nieuwe belastingen ingevoerd die de rijke Nederlanden verarmden. In 1559 slaagde de Spaanse koning erin de oude kerkelijke structuur met omvangrijke bisdommen te vervangen door een netwerk van kleinere bisdommen waarbij de kerkelijke overheid dichter bij de plaatselijke

bevolking stond en beter in staat was haar te controleren. Vanaf dat ogenblik werd de situatie erg gespannen. Meer en meer mensen in de Kempen voelden zich agetrokken tot het calvinisme en andere protestantse belijdenissen.

Als reactie werd het beleid van de centrale regering nog strenger. De manier waarop Filips II de ketterbestrijding doorvoerde, stuitte velen tegen de borst. Bovendien groeide in de Kempen de werkloosheid, omdat de economische toestand verslechterd was door de dure oorlogen die Filips II met Frankrijk had gevoerd.

Op 5 april 1566 presenteerden een 200 edelen, het Eedverbond der Edelen, in Brussel aan de landvoogdes Margareta van Parma het beroemde Smeekschrift. De eisen waren politiek, gericht tegen de centralisatie van de politiek, en religieus. Men eiste de afschaffing van de strenge verordeningen tegen ketters. De edelen waren sjofel gekleed en ongewapend. Het zou de entourage van de landvoogdes de

uitspraak ontlokt hebben: "Ce ne sont que des gueux" (het zijn maar bedelaars). De geuzennaam zou later tot eretitel verheven worden.

Geuzennapjes en geuzenpenningen

Op 9 april 1566 vergaderden de kopstukken van het Eedverbond der Edelen in de Brusselse residentie van de graaf van Culemborg, heer van Hoogstraten. Ze besloten er de bedelnap als symbool van hun verbond aan te nemen. Het zou hun teken zijn van trouw aan de koning. Tevens zouden ze blijven ijveren voor het staken van de godsdienstvervolgingen. Daarom dragen ook vele geuzenmedailles het opschrift: "En tout fidelles au roy ... jusques à porter la besace" (trouw aan de koning tot aan de bedeltas). De graaf van Culemborg liet zelfs op zijn kasteel preken houden. Van deze insignes zijn er vele bewaard, dikwijls als een medaille. De oudste dragen aan de voorzijde een afbeelding van Filips II met daarbij de spreuk "EN TOVT FIDELLES AV ROY" en aan de andere zijde een edelman of ineengestremgelde handen met een bedelnap en de spreuk "JVSQVES A PORTER LA BESASE". Later tijdens de opstand werden ook penningen gemaakt met leuzen als "Liever Turcks als paus" met aan de andere zijde leuzen waarin de geuzen hun trouw aan de Prins (de prins van Oranje, Willem de Zwijger) bevestigden of antikerkelijke leuzen.

Het geuzenteken van het Taxandriamuseum

Eén van de mooiste geuzenkentekens behoort tot de collectie van het Taxandriamuseum. Het model wijkt af van de boven beschreven geuzentekens. Het hoorde toe aan een Turnhoutse geus. Het is een kleine zilveren bedeltas. Bovenaan draagt het een randschrift "TVRNHOVT" (Turnhout). Midden loopt van boven tot onder een gegraveerde band. Deze band stelt de heraldische figuur van een paal voor en de gravering wijst naar de kleur (l)azuur of blauw. Meteen wordt verwezen naar een oud stadswapen van de stad. Het zilveren busje is bovenaan voorzien van een deksel en kan met een kettinkje van 12,5 cm opgehangen worden.

Foto: Ludo Verhoeven

Tekst: Guido Landuyt

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Geuzenkenteken :

Zilveren beursje met sluiting, ca. 40 mm., 28 mm., 10 mm. ketting in zilver met haakje.
Tweede helft 16de eeuw.

Inventaris :

Taxandriamuseum - TRAM 41 - Zaal: Het Land van Turnhout en de geschiedenis
Begijnenstraat 28 B-2300 Turnhout

Literatuur :

- * Gids van het Taxandriamuseum
- * R. Peeters, 750 jaar Turnhout stad en vrijheid, Turnhout 1961
- * Eerheid en scheiding in de Nederlanden 1555-1585, Gent 1985
- * F. de Vel, Taxandriamuseum, in Taxandria Jaarboek van de Koninklijke geschied- en oudheidkundige kring van de Antwerpse Kempen, jg. XXV, 2003
- * H. de Kok, Informatiefiche erfgoeddag, 2007
- * M.N.G. Gielis, 23 augustus 1566, Beeldenstorm in Corsendonck, in De kleine geschiedenis van de Kempen, deel 5, Zwolle 2008

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand)
Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41, Stadhuis - Erfgoedhuis, Grote markt 1, 2300 Turnhout

Tel: 00 32 (0) 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Marcel Hendrickx, Nachtegalenstraat 11, 2300 Turnhout, 014/ 44 33 11

Met steun van de
Vlaamse overheid

